

Такризи

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Хоҷаев Ҳикматулло Ҳимматович дар мавзуи «Тундгароии динӣ ва паҳншавии он дар шароити тағйирпазирии ҷомеа (таҷрибаи Тоҷикистон)» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияҳои сиёсӣ

Мутобиқати диссертатсия ба ихтисоси илмие, ки аз рӯи он диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст. Тадқиқоти диссертатсионии Хоҷаев Ҳ.Ҳ. дар мавзуи «Радикализи динӣ ва паҳншавии он дар шароити тағйирпазирии ҷомеа (таҷрибаи Тоҷикистон)» аз рӯи мазмуну мундариҷа ба талаботи шиносномаи ихтисоси илмии интиҳобгардида пурра ҷавобгӯ мебошад. Аввалан, рисола мустақиман бо омӯзиши институтҳои сиёсӣ, яъне таъсири омили динӣ ба фаъолият ва тағйирёбии онҳо алоқаманд аст. Дар рисола таҳлил карда мешавад, ки чӣ гуна радикализи динӣ, ки қувваи сиёсии таҳрибӣ аст, ба субот ва самаранокии институтҳои сиёсии Тоҷикистон таъсир мерасонад. Механизмҳои воридшавӣ ва паҳншавии идеологияҳои радикалӣ, инчунин таъсири онҳо ба системаи сиёсӣ, аз ҷумла равандҳои қабули қарорҳо, ташаккули фарҳанги сиёсӣ ва иштироки шаҳрвандӣ баррасӣ карда мешаванд. Дуюм, тадқиқот ба таҳлили равандҳои сиёсии дар шароити тағйирёбии ҷомеа рухдода бахшида шудааст. Сеюм, рисола технологияҳои сиёсии муқовимат ба радикализи динӣ баррасӣ мешаванд. Дар рисола самаранокии тадбирҳои давлат ва ҷомеа оид ба пешгирии паҳншавии идеологияҳои радикалӣ арзёбӣ карда мешавад.

Мубрам будани мавзуи диссертатсия. Мубрамии таҳқиқи радикализи динӣ дар шароити тағйирпазирии ҷомеаи Тоҷикистон бо як қатор омилҳо вобаста аст. Якум, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки давраи мураккаби тағйирёбии сохтори пасошуровиро аз сар мегузаронад, бо афзоиши таъсири гуногуни идеологӣ, аз ҷумла радикалӣ рӯ ба рӯ мешавад. Равандҳои демократикунонӣ, аз як тараф, фазои озодии дин ва гуногунандешии сиёсиро боз карданд, аммо аз тарафи дигар, барои фаъолияти нерӯҳои таҳрибии динӣ ва сиёсӣ, ки ба ноором кардани вазъи иҷтимоӣ ва сиёсӣ талош мекунанд, заминаи мусоид фароҳам оварданд. Дуюм, мавқеи ҷуғрофии Тоҷикистон, ки бо Афғонистон ҳамсарҳад аст ва дар тӯли даҳсолаҳо онро дар вазъи ноустувор боқӣ мондааст, кишварро ба воридшавии фаромарзии ғояҳои радикалӣ ва таъсири гурӯҳҳои ифротӣ осебпазир мекунад. Назорати сарҳадӣ ва мубориза бо қочоқи маводи муҳаддир, ки фаъолияти террористиро маблағгузорӣ мекунад, барои таъмини амнияти миллии Тоҷикистон вазифаи аввалиндараҷа боқӣ мемонад. Сеюм, ҷаҳонишавӣ ва рушди технологияҳои иттилоотӣ имкониятҳоро барои паҳн кардани ғояҳои радикалӣ ва ҷалби ҷонибдорони нав

хеле васеъ карданд. Интернет ва шабакаҳои иҷтимоӣ воситаи пурқуввати таблиғи ақидаҳои экстремистӣ, ҷалби ҷавонон ба сафи созмонҳои террористӣ ва ҷамоаҳои фаъолияти онҳо гардиданд. Муқовимат ба таблиғоти экстремистӣ дар шабакаи Интернет муносибати комплексиро талаб мекунад, ки баланд бардоштани саводнокии иттилоотии аҳоли, таҳияи таблиғоти самараноки зиддиэкстремистӣ ва ҳамкорӣ бо созмонҳои байналмилалӣ дар соҳаи амнияти кибериро дар бар мегирад. Чорум, таҷрибаи таърихӣ Тоҷикистон, ки аз ҷанги шаҳрвандии солҳои 1992-1997 раҳо ёфтааст ва дар он омили динӣ нақши муҳим бозидааст, аз дараҷаи баланди иқтисодӣ низо, ки бо радикализми динӣ алоқаманд аст, шаҳодат медиҳад. Воқеаҳои гузашта ба зарурати мониторинги доимии вазъи динии кишвар, пешгирии радикализатсияи аҳоли ва таҳкими муқолаҳои байни динҳо ишора мекунад.

Ҳамин тариқ, таҳқиқи радикализми динӣ ва паҳншавии он дар шароити тағйирпазирии ҷомеаи Тоҷикистон вазифаи муҳимро ба миён меорад, ки ҳалли он равиши ҷамоаҳои талаб мекунад. Бинобар ин, барои пешгирии радикализми динӣ талошҳои дастаҷамъонаи давлат, ҷомеаи шаҳрвандӣ, руҳонӣ маҳаллӣ ва созмонҳои байналмилалӣ зарур доништа мешаванд. Натиҷаҳои таҳқиқоти мазкур метавонанд ба таҳияи стратегияву тадбирҳои муассир оид ба муқовимат ба радикализми динӣ, таҳкими амнияти миллӣ ва таъмини рушди устувори Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат намоянд.

Дараҷаи навгонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуктаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод мешаванд. Дар таҳқиқоти диссертатсионии мазкур, ки ба таҳқиқи радикализми динӣ дар шароити дигаргуншавии ҷомеаи Тоҷикистон бахшида шудааст, бори аввал қўшиши ҷамоаҳои таҳлили омилҳои, ки ба паҳншавии идеологияҳои радикалӣ дар ҷомеаи пасошӯравӣ оварда мерасонанд, анҷом дода шудааст. Яқум, дар рисола дар ҷаҳорҷўбаи таҳлилҳои концептуалӣ хулосаҳои пешниҳод шудаанд, ки ба радикализми динӣ на ҳамчун падидаи ҷудоғона, балки ҳамчун раванди мураккаби иҷтимоӣ баҳогузорӣ мекунад. Таҳлили анҷомдодаи довталаб ҳам таъсири ҳаракатҳои радикалӣ ва таблиғоти байналмилалӣ ва ҳам хусусиятҳои хоси вазъи иҷтимоӣ иқтисодӣ ва сиёсии Тоҷикистонро ба назар мегирад. Дуюм, дар рисола бори аввал нақш ва таъсири институтҳои гуногуни иҷтимоӣ, аз ҷумла системаи маориф, ВАО ва ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ дар пешгирӣ ва муқовимат бо рӯҳияи радикалӣ ба таври муфассал таҳлил карда мешавад. Ба таҳқиқи нақши интернет ва шабакаҳои иҷтимоӣ ҳамчун замина барои таблиғи ғояҳои радикалӣ ва ҷалбкунии ҷавонон ба сафи ташкилотҳои радикалӣ диққати махсус дода мешавад. Сеюм, таҳқиқоти мазкур таҳлили эмпирикии сабабҳои шомилшавии шаҳрвандони Тоҷикистон барои пайвастан ба созмонҳои радикалиро дар бар мегирад. Дар асоси баррасии амиқи гузаронидашуда ва таҳлили маълумоти омӯрӣ омилҳои калидӣ, ба монанди

маргинализатсияи иҷтимоию иқтисодӣ, ноустувории сиёсӣ, набудани имкониятҳои худтаъминкунӣ, инчунин таъсири идеологияи радикалӣ ошкор карда шудаанд. Чорум, муаллифи рисола як қатор тавсияҳои мушаххасро оид ба муқовимат ба радикализми динӣ дар Тоҷикистон пешниҳод менамояд. Ин тавсияҳо ба таҳлили ҳамаҷонибаи сабабҳо ва омилҳои, ки ба паҳншавии идеологияҳои радикалӣ мусоидат мекунанд, асос ёфта, ба таҳкими суботи иҷтимоӣ, баланд бардоштани сатҳи таҳсилот ва фарҳанг, рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ ва истифодаи самараноки технологияҳои иттилоотӣ барои муқовимат ба таблиғоти радикалӣ нигаронида шудаанд.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда. Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия овардашуда бо муносибати комплексӣ ба таҳқиқи мушкилоти радикализми динӣ дар шароити тағйирёбии ҷомеаи Тоҷикистон таъмин карда мешавад. Ин пеш аз ҳама бо истифодаи васеи асосҳои назариявӣ ва методологӣ, ки дар доираи илмҳои сотсиологияи дин, сиёсатшиносӣ ва конфликтология таҳия шудаанд, ба даст оварда мешавад. Муаллиф ба асарҳои бунёдии классикҳо ва муҳаққиқони муосир таъя мекунад.

Ҷанбаи муҳими таҳқиқот заминаи эмпирикии омӯзиш мебошад. Дар қори илмӣ маълумоти омӯрӣ истифода шудааст, ки вазъи иҷтимоию иқтисодии аҳоли, сатҳи таҳсилот, фаъолияти динӣ ва дигар нишондиҳандаҳоро инъикос мекунад, ба арзёбии миқёси мушкилот ва ошкор кардани решаҳои амиқи он имкон медиҳад. Дурустии хулосаҳо инчунин бо таҳлили санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки фаъолияти ташкилотҳои динӣ ва мубориза бо экстремизмро дар Тоҷикистон танзим мекунанд, тақвият дода мешавад. Омӯзиши заминаи қонунгузорӣ имкон додааст, ки самаранокии чораҳои давлатӣ оид ба муқовимат ба радикализми динӣ арзёбӣ карда шавад ва камбудии ҳолат, ки ислоҳотро талаб мекунанд, ошкор карда шаванд.

Тавсияҳои дар диссертатсия пешниҳодшуда оид ба муқовимат ба радикализми динӣ ба таҳлили ҳамаҷонибаи масъала асос ёфта, хусусияти ҷомеаи Тоҷикистонро ба назар мегиранд. Онҳо ба таҳкими асосҳои дунявии давлат, баланд бардоштани сатҳи таҳсилот ва фарҳанги аҳоли, васеъ кардани имкониятҳо барои ҷавонон, рушди муколама ва ҳамкориҳои байнидинӣ, инчунин тақмили заминаи қонунгузорӣ дар соҳаи муқовимат ба экстремизм равона карда шудаанд. Дар маҷмӯъ, асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои диссертант бо усули комплексӣ, ки таҳлили назариявӣ, маълумоти эмпирикӣ ва арзёбии экспертиро дар бар мегирад, таъмин карда мешавад. Тадқиқот бо риояи принсипҳои илмӣ, объективӣ ва беғаразӣ гузаронида шуда, имкон медиҳад, ки натиҷаҳои он барои таҳияи стратегияҳои муассир оид ба муқовимат ба радикализми динӣ дар Тоҷикистон асоси бозътимод ҳисобида шаванд:

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо. Арзиши илмии таҳқиқот таҳлили ҳамаҷонибаи падидаи радикализми динӣ дар заминаи дигаргунсозии ҷомеаи Тоҷикистон мебошад, ки ҷанбаҳои таърихӣ, иҷтимоӣ-сиёсӣ ва фарҳангиро дар бар мегирад. Дар рисола бори аввал кӯшиш карда шудааст, ки омилҳои ба радикализатсия мусоидаткунандаро бо назардошти хусусиятҳои давраи гузариш, аз ҷумла мушкилоти иқтисодӣ, бӯҳрони ҳувият ва таъсири беруна ба низом дарорад. Ба нақши технологияҳои иттилоотӣ ва шабакаҳои иҷтимоӣ дар паҳн кардани ғояҳои радикалӣ диққати махсус дода мешавад. Аҳамияти назариявии тадқиқот аз таҳияи хулосаҳои назариявӣ иборат аст, ки сабабҳо ва механизмҳои радикализатсияро дар шароити Осиёи Марказии пасошӯравӣ шарҳ медиҳад. Натиҷаҳои бадастомада имкон медиҳанд, ки фаҳмиши равандҳои дар минтақа рухдода амиқтар карда шаванд ва стратегияҳои муассири муқовимат ба экстремизм таҳия карда шаванд.

Аҳамияти амалии натиҷаҳои диссертатсия аз имконияти истифодаи онҳо аз ҷониби мақомоти давлатӣ, сохторҳои ҳифзи ҳуқуқ, муассисаҳои таълимӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ барои таҳия ва татбиқи барномаҳои пешгирии экстремизми динӣ иборат аст. Таҳлили омилҳои, ки ба радикализатсия мусоидат мекунанд, имкон медиҳад, ки гурӯҳҳои осебпазир муайян карда шаванд ва ҷораҳои суроғавӣ оид ба барқарорсозӣ ва ҳамгирии иҷтимоии онҳо таҳия карда шаванд. Муаллиф тавсияҳои мушаххасро оид ба такмили қонунгузорӣ дар соҳаи муқовимат ба экстремизм, танзими фаъолияти созмонҳои динӣ ва назорати паҳншавии иттилоот дар шабакаи Интернет дар бар мегирад. Натиҷаҳои диссертатсия метавонанд дар тайер кардани курсҳои таълимӣ ва маводҳои методӣ барои донишҷӯён ва мутахассисоне, ки бо масъалаҳои амнияти миллӣ ва диншиносӣ машғуланд, истифода шаванд.

Аҳамияти иқтисодии натиҷаҳои рисола ба он вобаста аст, ки паҳншавии радикализми динӣ ба субот ва рушди иқтисодии Тоҷикистон таҳдидҳои ҷиддӣ эҷод мекунад. Гурӯҳҳои экстремистӣ вазъиятро дар кишвар ноором мекунанд, сармоягузoronро метарсонанд, ба рушди сайёҳӣ ва тичорати байналмилалӣ монеъ мешаванд. Пешгирии низоъҳо ва таҳкими суботи иҷтимоӣ барои рушди иқтисодӣ ва баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳоли шароити мусоид фароҳам меорад. Тавсияҳои дар рисола таҳияшуда оид ба барқарорсозии иҷтимоӣ ва ҳамгирии экстремистҳои собиқ имкон медиҳанд, ки онҳоро ба ҷомеа баргардонанд ва иқтидори қорӣи онҳоро дар иқтисодиёти кишвар истифода баранд.

Аҳамияти иҷтимоии натиҷаҳои рисола мусоидат ба таҳкими ризоияти байни конфессияҳо ва миллатҳо дар ҷомеаи Тоҷикистон мебошад. Тадқиқот ба баланд бардоштани сатҳи саводнокии динии аҳоли, ташаккули тафаккури интиқодӣ ва шинохти ғояҳои радикалӣ равона шудааст. Тавсияҳои таҳияшуда

оид ба кор бо ҷавонон, оилаҳо ва руҳониён ба таҳкими арзишҳои анъанавӣ, рушди ватандӯстӣ ва масъулияти шаҳрвандӣ мусоидат мекунанд. Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд барои таҳияи барномаҳои мутобиқсозии иҷтимоии муҳоҷирон, ки аз минтақаҳои низоъ бармегарданд ва пешгирии ҷалби онҳо ба фаъолияти экстремистӣ истифода шаванд.

Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Натиҷаҳои таҳқиқоти илмии довталаб дар 8 мақолаи илмии муаллиф инъикос шудаанд. Мақолаҳои мазкур дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ нашр шудаанд. Инчунин муаллиф вобаста ба мавзӯи диссертатсия як монографияи илмӣ низ ҷоп намудааст. Хулосаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионии муаллиф дар 2 конференсияи ҷумҳуриявӣю байналмилалӣ маъруза гардидаанд. Ҳамаи мақолаҳои нашршуда ва маърузаҳои кироатнамудаи довталаб ба мавзӯи диссертатсия робитаи бевосита доранд.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссия. Таҳқиқоти диссертатсионии довталаб бо риояи талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба расмият дароварда шудааст. Довталаби дараҷаи илмӣ зимни таҳияи диссертатсия талаботи «Дастурамал оид ба тартиби барасмиятдарории диссертатсия ва автореферати диссертатсия»-ро, ки бо қарори Раёсати Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31.03.2022, №3 тасдиқ шудааст, пурра ба инобат гирифтааст.

Эродҳо нисбат ба мазмуну муҳтавои диссертатсия. Дар таҳқиқоти барои ташхис пешниҳодшуда дар баробари дастовардҳои муҳимми илмӣ, ҳамзамон як қатор норасоӣҳо низ дида мешаванд.

1. Дар таҳқиқоти мазкур ба масъалаи пешгирии радикализм таваҷҷуҳи камтар дода шудааст. Агар довталаб аз баён бурдани омилҳои бавучудоварандаи радикализми диниро ҳамчун воситаи коҳиш додани паҳншавии радикализми динӣ баррасӣ менамуд, ба натиҷаҳои бештари илмӣ ноил мегардид.

2. Ба масъалаи гуногунрангии радикализми динӣ диққати камтар дода шудааст. Зеро ҳизбу ҳаракатҳои диние, ки идеологияи радикалиро пайгирӣ ва паҳн мекунанд, аз ҳамдигар то як андоза тафовут доранд.

3. Маълум аст, ки дар шароити рушди бемайлоии технологияҳои иттилоотӣ таъсири омилҳои беруна ба паҳншавии радикализми динӣ хеле зиёд гардида истодааст. Аз ин рӯ, агар ба ин масъала диққати бештар дода мешуд, арзиши илмии рисола боз ҳам боло мерафт.

Бояд гуфт, ки эродҳои баёнгардида ба ҳеҷ вачҳ арзиши илмии диссертатсияи мазкурро кам намекунанд. Зеро натиҷаҳои таҳқиқоти мазкур мустақилона аз ҷониби муаллиф ба даст оварда шудаанд, кори илмӣ дорои навгониҳои назаррас мебошад, хулосаҳо ва тавсияҳои муаллиф асоснок ва

бозътимоданд. Автореферати диссертатсия мундариҷа ва муҳтавои асосии таҳқиқотро дар бар мегирад.

Ҳамин тариқ, диссертатсияи Хоҷаев Ҳикматулло Ҳимматович дар мавзуи «Тундгароии динӣ ва паҳншавии он дар шароити тағйирпазирии ҷомеа (таҷрибаи Тоҷикистон)» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандро ва технологияҳои сиёсӣ ба талаботи бандҳои 31 ва 33-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021, №267 (бо тағйиру иловаҳо бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26.06.2023, №295) тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад ва муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ аст.

Муқарризи расмӣ:

Доктори илмҳои сиёсӣ, профессори
кафедраи дипломатия ва сиёсати хориҷии
Ҷумҳурии Тоҷикистон дар факултети
муносибатҳои байналхалқии
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

 / Муҳаммадзода П.А.

27.03.2025

Имзои доктори илмҳои сиёсӣ,
профессор Муҳаммадзода П.А.-ро тасдиқ менамоям.
Сардори Раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
Тавқиев Эмомалӣ

27.03.2025



Суроғаи муқарриз:
734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш.Душанбе, хиёбони Рӯдаки, 17.
Тел.: +992 985100005